

Albert-Lőrincz Enikő – Albert-Lőrincz Csanád Szimbólumokba és narratívákba rejtett közösségi rezilienciajegyek – segítők percepciójában

Egy többlépcsős kutatás egyik láncszemének ismertetésére vállalkozik a tanulmány. Első részében a közösségi rezilienciára és a közösségi megelőzésre tesszük a hangsúlyt. Terjedelemben is hangsúlyos ez a rész, mivel a vonatkozó ismeretek összefoglaló bemutatása, a közösségi megelőzés és a reziliencia összekapcsolása kutatási adataink konceptualizálásának eredménye. A bemutatásra kerülő vizsgálat az elméleti rész alátámasztására szolgál, és az általunk vizsgált közösségek reziliencia jegyeinek sajátosságaira vonatkozik.

Kutatásunk több célt követ: adatokat gyűjteni a fiatalok és a helyi közösségek viszonyáról, felszínre hozni az erőforrásokat, valamint – az adatgyűjtés során – ráirányítani a figyelmet a közösségben rejlő értékekre.

A közösség feledésbe merült, tudatalattiba vagy tudatelőttibe süllyedt kompetencia-értékű kognitív és affektív tartalommal egyaránt rendelkező üzeneteinek tudatos szintre emelését narratíva, illetve szimbólumelemzéssel végeztük. Száz erdélyi, huszoneves segítőszakembertől és segítőszakmát tanuló egyetemistától gyűjtött közösségi narratíva és a közösségre vonatkozó jelkép elemzésének segítségével szeretnénk felmutatni azokat a rezilienciajegyeket, amelyek az elemzett közösségi narratívákban és a közösséget jelképező metaforákban (szimbólumokban) fellelhetők. Ezeknek tudatosítása egyrészt a segítőknek lehet belső erőforrás, másrészt útmutatás a közösségen keresztüli megelőzés szempontjából, mert olyan viszonyulásokra és eszköztárra mutat rá, amelyek valamikor a kihívásokkal való szembe-sülést segítették.

Kulcsszavak: közösség képi megragadása, közösségi narratívák, szimbólumelemzés, közösségi reziliencia

A közösségi reziliencia tanulmányozásának fontosságára a közösség-alapú prevenció kapcsán áterelődött a figyelmünk. Ahhoz, hogy csökkenthessük a kockázatokat a serdülők életében és, hogy fejlesszük ellenálló képességüket, arra a szocio-kulturális rendszerre is hatást kell gyakorolni, amelyben élnek. Ennek jegyében a család, mint elsődleges közvetítő közeg után a közösséget vettük górcső alá. Azt kezdtük vizsgálni, hogy mit jelent a mai, huszonegyedik századi serdülő számára a közösség, hogyan lehet a közösség alakító-formáló hatásainak – nevelő-befolyásoló, érték átadó, társas igényt kielégítő, fizikai és lelki biztonságot nyújtó, együttműködést elősegítő, kontrollt gyakorló – haszonélvezőjévé tenni őket. Ezzel párhuzamosan megvizsgáltuk a fiatal segítőszakemberek közösséghez való viszonyát is, mivel ők azok, akik kivitelezik a közösség-alapú megelőzést. Az is kérdéses volt, hogy hogyan segíthetjük ma a közösségeket, hogy – a hagyományos értelemben – ismét működőképeseek legyenek. Első lépésként azzal próbálkoztunk, hogy erősítsük a közösségek önismeretét, ráirányítsuk tagjainak figyelmét a közösségükben rejlő értékekre, felszínre hozzuk az erőforrásokat.

Kutatásunk fent vázolt céljának eléréséhez, fő módszerként a közösségi narratívák elemzését és egy projektív eljárást – a közösség szimbólumon keresztüli (képi) megragadását – választottuk. A közösség feledésbe merült, tudatalattiba vagy tudatelőttibe süllyedt kompetencia-értékű

kognitív és affektív tartalommal egyaránt rendelkező, irányadó üzeneteinek tudatos szintre emelését narratíva illetve szimbólumelemzéssel végeztük. A megkérdezettektől (serdülők és fiatalok) olyan közösségi narratívákat kértünk, amelyek arról szólnak, hogy az idők folyamán az illető helyi közösség milyen nagy veszedelmeket élt át és, hogy ezekben az esetekben hogyan történt a továbblépés. Kértük, hogy arra is térjenek ki, hogy mit hallottak helyi közösségükben illetve saját családjukban arról, hogy hogyan lehet túlélni az élet nagy tragédiáit, hogyan lehet fennmaradni.

Munkánk következő részében, a prevenció során fogjuk hasznosítani a szimbólumokból, és narratívákból nyert erőforrás értékű üzeneteket. Ezek tudatosítása abban segítheti őket, hogy a felgyorsult világhoz könnyebben és harmonikusabban tudjanak alkalmazkodni, mivel fogódzókat (érték, norma, modell) és eszközöket (kompetenciák, készségek, ismeretek) nyújtanak számukra.

A fent leírt feltáró munkát a serdülők érdekében végezzük. Ők képezik a tulajdonképpeni prevenció célcsoportját, de ebben a tanulmányban a képzésben lévő és a frissen végzett (max. 3 év) segítőkzszakemberek kerülnek a figyelem előterébe, abból a meggondolásból, hogy a közösségi értékek tudatosítását velük kell megkezdeni, hogy munkájuk során hasznosíthassák az így nyert tudást. Rájuk vonatkoznak a bemutatásra kerülő adatok.

A prevenció szempontjából nagyon fontosnak tartjuk, hogy közösségen keresztüli megelőzést csak az a segítő végezzen, aki élményszinten ismeri a közösség erejét, megtapasztalta és fontosnak tartja, mert csakis a hiteles üzenet érhet célba. Ebből a meggondolásból kezdtük el megvizsgálni a segítők közösséghez való viszonyát.

A közösségben rejlő erőforrásoknak a tudatos szintre emelésére azért van szükség, hogy a közösségen keresztüli prevenció szolgálatába állíthassuk, elősegítve a generációk közötti kommunikációt és értékátadást. Az érdekelt, hogy a fiatalok érzékelik-e a közösség életképességét, rezilienciáját. Olyan reziliencia elemeket akartunk feltárni, amelyek egy-egy közösségben biztosíthatják a fenntartó fejlődést és elősegítik a pozitív egészségmagatartást, a belső rugalmasságot, a megújuló képességet, a megküzdést, a helytállás és helyreállás képességét, a tehertételekkel szembeni ellenállóképességet.

A KÖZÖSSÉGI REZILIENCIA ÉS A MEGELŐZÉS ÖSSZEKAPCSOLÁSÁNAK LEHETŐSÉGE

A közösségi reziliencia értelmezése

Ma, a változások korában egyre fontosabbnak tűnik az egyének, a családok és a közösségek belső stabilitásának megtartása. Egyre nagyobb szükség mutatkozik az említett rendszerek teljesítő- és teherbíró képességének vizsgálatára és ezek fejlődésének elősegítésére. A lelki egészsége szempontjából meghatározó jelentősége van annak, hogy fennmaradjon a közösségek kohéziója, hogy tagjai megtarthassák önazonosságukat, működő- és fejlődőképesek legyenek. Ezek a jellemzők a reziliencia fogalmához kapcsolhatók.

A rezilienciát az utóbbi években egyre tágabb értelemben használják és egyre több olyan területtel hozzák összefüggésbe, ahol a lényeg az önazonosság megtartása, a működőképesség megőrzése és a folyamatos fejlődés.

Eredetileg szélsőségesen rossz helyzetek áldozatainak megbirkózó, öngyógyító képességet jelentett (Cyrulnick 1993), de ma már a fejlődéssel járó bármely akadály továbblépése, a megújulás lehetősége a meghatározó. 1984-ben még Masten és szerzőtársai (Garmezy, Masten, Tellegen 1984) a rezilienciát a gyermek stresszel való megküzdési képességeként említik, de 1994-ben már maga Masten is felülvizsgálja korábbi álláspontját és a rezilienciát úgy határozza meg, mint olyan általános mintát, vagy sémát, amely sikeres adaptációt eredményez. 1985-ben Rutter azt teszi hozzá az értelmezéshez, hogy a reziliencia a stresszel való szembesegülés, és lehetővé teszi az önbizalom és a társadalmi kompetencia növekedését. 1994-ben maga Gordon (1995) a reziliencia kapcsán a kompetencia növekedésre, és az erőforrások – biológiai, pszichológiai és környezeti – mozgósítására teszi a hangsúlyt. Gordon, Longo, Trickett (1999) szerint a reziliencia legszélesebb értelemben gyűjtőnév, melybe erőforrások, problémakezelő eszközök, tulajdonságok is beletartoznak, az életen segíti át az embert. Wiks 2007-ben a rezilienciát a mentálhigiénével, az önmagunkról való gondoskodás képességével hozza összefüggésbe.

A fogalom köre folyamatosan tágult, olyan meghatározó jegyekkel bővülve, amelyek alkalmassá tették az egyéntől a társadalom felé való tágítását. „Általános értelemben rugalmas ellenállási képesség, azaz valamely rendszernek – legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma vagy éppen egy anyagfajta – azon reaktív képessége, hogy erőteljes, meg-megújuló, vagy akár sokszerű külső hatásokhoz sikeresen adaptálódik” (Békés 2002: 218.).

Humans (idézi Kruse és Schmitt, 2012) a társadalom és a jövő szempontjából elemzi a rezilienciát és központi elemként a felelősséget emeli ki: felelősség önmagunk gondozásáért; felelősség a közösségért, a kapcsolatokért, a szolidaritásért; felelősség a jövőért, beleértve a környezetet, az ökoszisztéma iránti felelősséget is.

A gyors változásokkal, a váratlan tehertételekkel, a kiszámíthatatlansággal való hatékony megküzdés annyira fontossá vált, hogy az EU Fejlesztési Bizottsága kidolgozta és közzétette a fejlődő országbeli reziliencia- és katasztrófakockázat-csökkentési politikájáról (2009–2014) szóló jelentéstervezetet (www.europarl.europa.eu/.../2009_2014/.../944075hu), melyben arra vonatkozóan vannak útmutatások, hogy hogyan lehet segíteni a magatartásbeli változásokra és a katasztrófára való felkészülést kultúrájának kialakítását.

Tanulmányunkban a reziliencia ökológiai szemléletű megközelítését használjuk, miszerint olyan viszonyfogalom, amelyben a környezeti tényezők együttesen váltja ki az adaptív reakciót és határozza meg a reziliencia eredményességét (Vanistendael, Lecomte 2000). Azt gondoljuk, hogy a közösség rezilienciájáért mind a belső tényezők (közösség struktúrája, kohéziója, kulturális hagyományai, szokásai, működésbeli sajátosságai stb.), mind pedig a külső tényezők (közösség és társadalom viszonya, történelmi idő, gazdasági-politikai jellemzők stb.) felelősek.

A közösség-alapú megelőzés és a reziliencia találkozási pontjai

A közösség-alapú megelőzés arra a tényre épít, hogy a közösségen keresztül az egyénre olyan erők képesek hatni, amelyek az egészséges életvitelt eredményezik. Ezek az erők a reziliencia faktorok. Ebben a gondolatmenetben a megelőzés nem más, mint a reziliencia erősítése mind közösségi, mind egyéni szinten.

A közösség meghatározói közül jelen kutatásunk számára az fontos, hogy a közösség társas viszonyok által meghatározott létter, amely a hely fogalmához kötődik. Jellemzi: a valahova tartozás és térbeli közelség, a közös hagyomány és értékrendszer, a közös társadalmi szervezetek

és kölcsönös adminisztratív-politikai viszonyok, kölcsönhatás és közös érdekek, közös cselekvés: életmód és élményvilág.

A közösség, a társadalmi rendszer szerkezetének egyfajta megjelenése és vonatkozik tagjainak területi elhelyezkedésére és cselekvéseikre is. A fenti jellemzőknek köszönhetően személyiségformáló erővel bír.

Az egészségesen működő közösség rezilienciája abban mutatkozik meg, hogy a helyi közösségek képesek strukturálni a helyi társadalmakat, olyan társas-létfeltételeket teremteni, amelyek elősegítik az egészséges fejlődést, megelőzik a devianciákat. (Warren 1956): szocializáción keresztül értékeket olt tagjaiba, megelőzheti a lehetőséget biztosít tagjainak, kielégíti a társas igényt, fizikai és lelki biztonságot nyújt, kontrollt gyakorol, megköveteli az értékek, normák betartását, lehetőséget ad az erők egyesítésére, az egyesülésre, a közös alkotásra.

Ezek azok a működésmódok amelyekben megtestesül a reziliencia, vagyis amelyeken keresztül a közösség védekezik a kockázatokkal szemben, megtartja, kibontakoztatja önmagát.

A továbbiakban számba vesszük azokat a protektív faktorokat, amelyek a közösségi rezilienciát meghatározzák.

A közösség pozitív érzelmi légköre, ami nem az egyéni hangulatok összessége, hanem a közösségi lét szüleménye, a közösség tagjainak elégedettségi szintjét tükrözi. Meghatározói a kohézió és az adhézió, valamint a vezetés módja. Ezért van szükség a közösség motiválására, a célok összehangolására, a távlatok felmutatására. A kohézió hatására az emberek készségebben engedik magukat befolyásolni, a jó cél felé fordulni és eredményesebb lesz a problémák kezelése. A közösség hatékonysága a tevékenységek eredményességében mutatkozik meg.

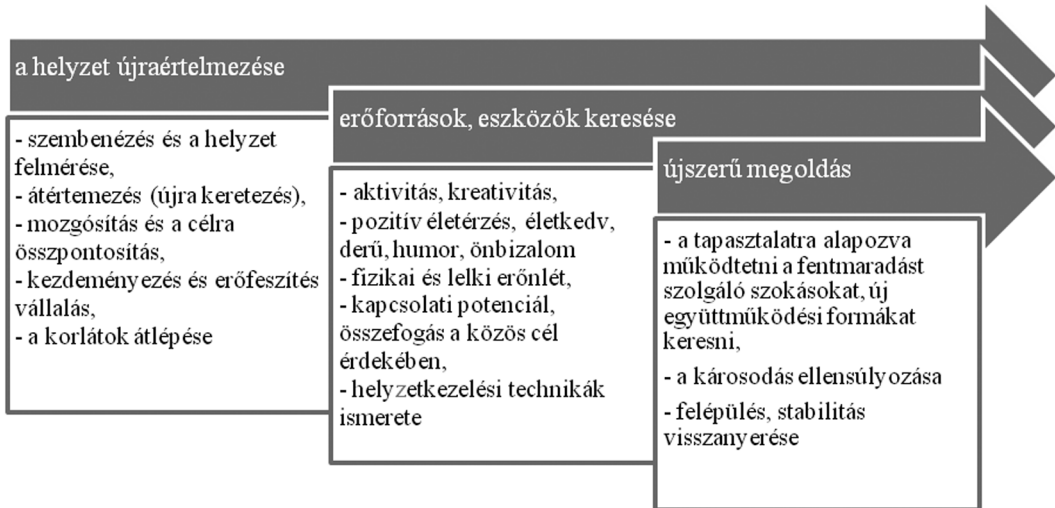
A közösségi értékek: teljesítményekben, hagyományban, a normákban és az érzelmi légkörben öltenek testet. A stabilan felvállalt értékek alkotják a közösség értékrendjét, alakítják kultúráját, ami magát a közösséget is megszilárdítja. A működőképes közösségi kultúra az illető csoportra jellemző normák, értékek, szokások és hagyományok éltetése a kommunikáción és az interakciókon keresztül.

Az optimális konformitás, ami azt jelenti, hogy minden csoporttag meg kell találja azt az optimális konformitás szintet, amelyik szükséges a közös munkához, de nem jár személyességük és személyiségük feladásával. A közösség adaptációs készségét tükrözi, ami az egyik legfontosabb reziliencia tényező. A konformitásra és az elvárások teljesítésének hajlandóságára bíró erőnek köszönhető a szociális kontroll.

A működésképes közvélemény a közösség profilját képviseli. Funkciója a célok megfogalmazásában, a tervek kialakításában és az egységes megmutatkozásban ölt testet, az identitás alapja. A kohézió erősítésén keresztül a csoportközvélemény a közösséggé formálódásnak kulcsfontosságú eleme, az összefogás, az együttműködés hatékonyságának fokmérője. A konstruktív konfliktusmegoldás, a kompromisszumkeresésre való hajlandóság a közösségben rejlő erő forrása, a változásokhoz való alkalmazkodás előfeltétele.

Kompromisszumok és kompenzációk keresése. A konfliktusok személy- és helyzet észlelési hibából, a feladatok nem egyértelmű elhatárolásából, információ hiányból, a kierőszakolt döntésekből, a hatáskörök túllépéséből, koordináció hiányból stb. szülehetnek. Ha elhatalmasodnak rombolókká válhatnak, mert ekkor a tagok a belső csatározással vannak elfoglalva, ami gyengíti a rezilienciát.

Az előzőekben idézett irodalmi források és gyakorlati tapasztalatunk alapján az alábbi konceptuális modellt készítettük, mint a kutatás munkamodelljét.

1. ábra. *A közösségi reziliencia jellemzői*

Összegezve elmondhatjuk, hogy a közösség rezilienciája szempontjából lényeges: a helyzet újraértelmezése és a váratlan lehetőségek (kiút) megtalálása, hogy a folyamat végén érettebb szinten alakuljon ki az egyensúlyi állapot. Ehhez az szükséges, hogy a közösség tagjai aktívan szerepet vállaljanak, tevékenykedjenek a közösen kijelölt cél érdekében. Meg kell találni a megfelelő helyzetkezelő eszközöket, hasznosítva a hagyományos megküzdési technikákat és újakat is ki kell találni. Új normákat és szabályokat kell teremteni, figyelembe véve a megváltozott állapotot és a saját lehetőségeket. A folyamatban „edzetségre” lehet szert tenni. Fejlődik a közösség önismerete és eszköztára, az erőforrások ismerete, javul a kommunikáció, az együttműködés, erősödik a generációk közötti kommunikáció, az értékátadás, nő a közösség kohéziója és önbecsülése, megerősödik a perspektívaérzés, a jövőre orientáltság. A reziliencia főleg abban nyilvánul meg, hogy a közösség képes kreatívan válaszolni a ráható szélsőséges eseményekre, és az összefogás által védelmet tud nyújtani tagjai számára is. A közösség ezen tulajdonságainak köszönhetően lehet a megelőzés bázisa. Egészséges közegben csökken a veszélyeztetettség, működőképessé válnak azok a védő faktorok, amelyek a serdülők proszociális magatartását elősegítik.

A KUTATÁS MÓDSZERTANÁNAK RÖVID ISMERTETÉSE

Kutatásunk bemutatásra kerülő részében segítőszakmát tanuló és frissen végzett segítőszakemberek közösséghez való viszonyát vizsgáltuk projektív módszerek – a közösség szimbólumon keresztüli reprezentációja, közösségi narratívák elemzése – segítségével. Arra voltunk kíváncsiak, hogy hogyan élték meg az odatartozást; mit tudnak arról, hogy az illető közösségek hogyan

élték túl nagy veszedelmeket; valamint, hogy milyen üzenetek hangzottak el a családban arról, hogy hogyan lehet felülkerekedni a nehéz helyzeteken. A vizsgálatokat abból a célból végeztük, hogy új távlatokat nyissunk a közösségi megelőzésben.

Mintánkat hólabda módszerrel állítottuk össze Kolozs, Maros és Hargita megyékből. Az adatokat az idei év május, júniusában gyűjtöttük, és ezidáig száz, a Hargita megyei segítőkötől nyert szimbólumot (a közösségre vonatkozó reprezentációk) és közösségi narratívát dolgozunk fel. Tanulmányunkban ezeknek a bemutatására fog sor kerülni. A vizsgálatban csak a magyar kisebbséghez tartozó hallgatók vettek részt. Az adatok feldolgozása során arra fókuszálunk, hogy milyen rezilienciajegyek bonthatók ki a közösséget jelképező metaforákból, illetve a közösségi narratívákból. A szimbólumokat a Jacqueline Royer (1961) elemző módszere segítségével értelmezzük. A vizsgálat során nyert anyagból a magatartást befolyásoló erőket –szükségletek, értékek, erőforrások –kerestük, azzal a céllal, hogy leírassuk a közösségi reziliencia jellemzőit. A nyert adatokat, a későbbiekben a közösségi megelőzésben hasznosítjuk.

Szemelvények a kutatási eredményekből: szimbólumokba és narratívákba rejtett közösségi rezilienciajegyek

Közösségi rizikó- és védőtényezők a hallgatóktól gyűjtött szimbólumok alapján

A közösségi reziliencia vizsgálatára egy kvalitatív-elemző módszert, a *szimbólumelemzést* használtunk. A közösség jelképen keresztüli megragadása felszínre hozza az adott személy közösséggel szembeni attitűdjének kognitív és affektív elemeit, ugyanakkor azt is tükrözi, hogy az illető közösség mennyire tudott otthonossá, és ezáltal erőforrássá válni a tagjai számára. A képekbe sűrített tapasztalat magában hordozza annak a helyi közösségnek a sajátos jegyeit, amelyben a személy él. A válaszokból kiderül, hogy milyen az adott közösség rezilienciája.

A közösséghez való viszony vizsgálatára azért használtunk projektív módszert (kértünk jelképet), mert „a szimbólum egyfajta mediátor a tudatos és tudattalan, a rejtett és a manifeszt között, sohasem egyoldalúan elvont vagy konkrét, valós vagy nem valós, racionális vagy irracionális” (Jacobi 1999: 94), így a közösségről alkotott reprezentáció teljesebben megjelenhetett, mivel túlhaladta a tudatos kontroll szintjét. A percepciók tükrözik azokat az élményegységekbe sűrített tapasztalatokat, amelyek az adott közösségből származó segítők szakemberekben az évek folyamán kialakultak.

A vizsgálatban résztvevő fiatalokat arra kértük, hogy annak alapján, ahogyan eredeti közösségükhöz (ahol felnőttek) viszonyulnak (amit tudnak róla, és ahogyan megtapasztalták) találjanak egy jelképet (szimbólumot), ami magába sűríti mindazt, amit számukra ez a közösség jelent, és indokolják meg választásaikat.

A választott képek azoknak a főbb érzelmi és szociális szempontoknak a sűrített kifejeződése, amelyek leginkább foglalkoztatják az egyént. Az aspirációkra és a frusztrációkra vonatkoznak, egyaránt képviselik az ént és azt a valóságot, amit jelölnek. Olyan intellektuális, esztétikai vagy materiális szükségleteket engednek felszínre, amiből látni lehet a fejlődés vagy elakadás irányát.

A kapott szimbólumokat és az indoklásokat több szempontból elemeztük: konkrét jelentés, érzelmi töltet, irányultság, dinamika, bevonódási szint, elvontsági szint stb.

Először lépésben, a szimbólumokat konnotációjuk alapján pozitív és negatív tartalmat hordozó csoportokra osztottuk. A jelképek 28%-nak negatív kicsengése (veszélyeztető tényezőket takar)

és 72%-nak pozitív érzelmi töltése volt. Az értelmezésre, a konkrét jelentések kibontására a későbbiekben fog sor kerülni, egyelőre csak annyit jegyzünk meg, hogy a vizsgálatba bevont fiatalok (segítő foglalkozásúak és egyetemi hallgatók) háromnegyedének túlnyomó részt pozitív volt a tapasztalata származási közösségével. Ezek a Hargita megyei helyi közösségek (főleg Gyergyószentmiklós és környéke) be tudták tölteni szerepüket, kialakítva tagjaikban az odatartozás-érzést és azt, hogy tagjaik támaszra találhatnak, számíthatnak segítségre.

A továbbiakban, a *formális-strukturális elemzés* során, a hallgatók által választott jelképeket kategóriákba soroltuk, szintén Royer (1961) módszere alapján. A szimbólumok a növény (21,95%), a tárgy (21,95%), az állat (17,07%), a természeti elem, táj (9,75%), az emberi építmény (9,75%), az érzelmi állapot (9,75%), a cselekvés (7,3%), a testrész (2,43%), kategóriákba voltak sorolhatók. (A felsorolás sorrendje tükrözi, a különböző kategóriába sorolt jelképek gyakoriságát.) A növény, az állat és az érzelmi állapot kategóriákban volt a legtöbb negatív töltetű jelkép. A Royer (1961) által leírt kategóriák mutatják meg az értékelésmódot, a lehetőségeket és az elakadásokat. Ennek megértéséhez ki kell bontanunk a kategóriák latens tartalmát, elemezni kell a választások indoklását.

A *növény* kategóriába tartozó jelképek azt árulják el, hogy milyen a fejlődéshez való viszony, az énerő és az ellenállóképesség. A jobb rálátás kedvéért, minden kategória esetében, felsoroljuk a hallgatók által leggyakrabban választott jelképeket. Példák a választott növényekre: napraforgó, mag, mák, fenyőfa, virág, nagy fa, falevél, csupasz fa, erdő stb. A választott *tárgyak* arról árulkodnak, hogy a személy milyen függőségi viszonyban van a környezetével, hogyan bántak vele, milyen élményekben volt része. Példák a választott tárgyakra: pénzérme, színes labda, színes ruha, lánc, cukorka, kereszt, téglá a falban, kulcs, csokor stb. Az *állat* kategóriába tartozó jelképek a fennmaradás, a védekezés módját árulják el. Ide sorolható példák: kígyó, oroszlán, hangya, farkasfalka, madár, szétszéledt juhnyáj stb. A *természeti elem, táj* a megnyugvásra, regenerációra utal. Példák: folyó, szivárvány, időjárás, napsütötte táj stb. Az *emberi építmények* tartalmazzák a presztízs gondolatát, a választott társadalmi-szociális értékelésmódot, következtetni tudunk az önértékelés szintjére. Jelképesen az épület a menekülés vágyát is magában rejtheti, a projekciók elárulják, hogy milyen konstrukciók nyújtanának biztonságot számukra. Példák: épület, piramis, vártemplom, templom stb. Az *érzelmi állapot* kategóriába sorolt jelképekből megtudhatjuk, hogy mi okoz feszültséget, problémát illetve elégtételt a vizsgált személynek. Példák: jó kedv, mosoly, szétszakadás, kettészakítottság stb. A *cselekvés* az élni akarás kifejeződése, az életerő, életkedv megnyilvánulása. Példák: körtánc, ölelés, kézfogás stb. A *testrész kategóriába* tartozó jelképekből a közösséghez való tartozásra, a kapcsolódás módjára lehet következtetni. Példa: segítő kéz, kéz stb.

Az előbbiekben elemzett kategóriák mindegyike egy-egy pszichés témát fed. Ebből az elgondolásból kiindulva a fenti kategóriákat a J. Royer (1961) által javasolt csoportokba vontuk össze.

- Szenzibilitásra utaló kategóriák csoportja (40,64%), a fejlődésre, a fennmardásra vonatkozik. Ide a növény, állat, természeti elem kategóriákat soroltuk.
- Szociális attitűdöt (14,2%) takar az érzelmi állapot és a cselekvés kategória.
- Az akaratra, énerőre (18,29%) vonatkoznak a tárgyak.
- A jövőre (26,41%) irányulnak a növényeket és az az emberi építményeket tartalmazó kategóriák.

A fenti csoportokba sorolt szimbólumok gyakorisága, valamint a választások indoklása azt mutatja, hogy a vizsgált személyeket leginkább a fennmaradás és a továbblépés lehetőségei foglalkoztatják. A kirajzolódó vitalitás, aktivitás, a tenni akarás az egyik legfontosabb reziliencia elem. Ellenben kockázatot jelenthet a túlzott védekezésre való beállítódás. A másik fontos témacsoport a jövő percepcióhoz kapcsolható. Ezen a téren védelmet jelent az erős perspektíva-érzés, de szembeütő a szorongás, a kiszolgáltatottságérzés is. Előremutató, hogy a jövőképet a megküzdés, az akarat, az énerő tartja fenn és, hogy fontosnak ítélik a közösségbe való beágyazottságot, az összetartozást.

A választott jelképek érzelmi-motivációs háttere reagáló magatartásra, környezetre irányuló cselekvésre utal, azt sugallja, hogy megvannak azok a lelki aktivitást fenntartó erők, amelyek biztosítékkal szolgálhatnak a tehertételekkel, a kihívásokkal, a váratlan fordulatokkal való megküzdésben. A képek dinamizmusa eléggé magas elégedettségi szintet tükröz. Veszélyeztető azonban a szimbólumok erős érzelmi töltete, az idealizálás magas foka.

A szimbólumokból kihámozható értékek közül a vitális-értékek (életvitel, létstabilitás) jelennek meg leggyakrabban, ezt követik a társas-értékek (összetartozás, biztonság, szabadság, függetlenség), majd az alap-értékek (hasznosság, szépség, harmónia) következnek.

A fentiekben leírt kategóriák latens tartalmai alapján rálátást kaptunk arra, hogy a végzettjeink és a hallgatók hogyan látják és értékelik származási közösségük erőforrásait, megküzdési módjait, rezilienciáját. Jellemző, hogy a közösséget inkább dinamikájában ragadják meg, fontosnak tűnik annak fennmaradása, fejlődése. A szimbólumokból kiolvasható az énerő és az ellenállóképesség. A képek általában erős közösségi kohézióra utalnak, valamint az összetartozás érzésére, amiből pozitív élményeik származhattak. Ennek ellenére hangsúlyos a védekezés. (A legtöbb negatív töltetű kép ebben a kategóriában fordul elő, ami veszélyérzetre utal.) Megjelenik a szabadságvágy is, a távlatot az összefogásban látják. A megkérdezett személyek számára a közösségek főleg a megnyugvást, a feltöltődést, a regenerálódást szolgálják, de itt is megjelenik a veszélyérzet, főleg a kiszámíthatatlanság. Nagyon erős a presztízs iránti vágy, ami szorongásra, kisebbségi komplexusra utalhat. Arra is kapunk útmutatást, hogy mi jelenthetne biztonságot. Ez a templom, ami az egyház közösségszervező szerepére és az anyanyelvi kultúra fontosságára utalhat. A legnagyobb gondot a szétszakadásban, az összefogás hiányának veszélyében látják. A továbblépés záloga az életmotiváltság, a pozitív életérzés, ami a legtöbb szimbólumból kitűnik.

Összességében megállapítható, hogy a fiatalok megélésein keresztül vizsgált közösségi reziliencia működőképes. A helyi közösségek át tudják adni azokat az erőforrásokat, reziliencia elemeket, amelyek a kihívásokkal szembeni megküzdésben segíthetnek. A feltárolt érzelmi-motivációs elemek tekintetében azt látjuk, hogy a legerősebben a felülkerekedési szükséglet, a biztonság szükséglet, valamint a társas szükséglet fogalmazódik meg.

Mint már említettük, a szimbólumok háromnegyede pozitív kicsengésű, ami azt jelzi, hogy a közösségek az egyén számára elég nagy védelmet jelentenek. A kockázati tényezők a veszélyérzettel (szétszakadás, kiszámíthatatlanság) függenek össze. A védekezésre való beállítottság származhat a közösségek évszázados tapasztalatából, de az egyéni sorsokból is.

A hallgatóktól gyűjtött közösségi narratívákban fellelhető rezilienciajegyek

A narratívaelmézés célja az, hogy a közösségi kultúrából felszínre hozzuk azokat a történeteket, elbeszéléseket, amelyek arról szólnak, hogy nehéz helyzetek esetén hogyan viselkedett a helyi közösség. Ezek a narratívák generációról-generációra adódtak tovább és ösztönző mintaként befolyással lehettek a közösség tagjainak életére.

A vizsgálatba bevontaktól azt kértük, hogy mondjanak olyan történeteket, amelyeket a családban vagy a szomszédságban hallottak és arról szólnak, hogy a sorscsapások (természeti katasztrófák, háborúk, járványok, nagy veszteségek stb.) esetén mit tettek az emberek, hogyan lehettek túlélők. Továbbá arra kértük, hogy számoljanak be arról is, hogy milyen üzeneteket kaptak a felnőttektől a krízishelyzetek túlélésére, hogyan kell élni nehéz időkben.

A megkérdezett 100 Hargita megyei fiatal segítő összesen 22 közösségi narratívát ismert, de mindenki mondott legalább egy olyan üzenetet, „élet-receptet”, amit eddigi élete során saját közösségében hallott.

A narratívákból alkotott tematikus csoportokat az alábbi táblázat segítségével mutatjuk be, ahol az egyik oszlopban feltüntetjük a krízishelyzetet (manifeszt tartalom), a másikkban azt a közösségi cselekvést, amely a megoldást jelentette és egy harmadik oszlopban hozzárendeljük azokat a rezilienciajegyeket, amelyek kitűnnek belőlük.

1. tábla. *Közösségi narratívákban fellelhető rezilienciajegyek*

Manifeszt tartalom	Közösségi cselekvés	Rezilienciajegyek
<i>Természeti katasztrófák:</i> kiszáradtak a kutak, tűzvész, árvíz, szárazság	tovább költöztek; összefogással újra építés; mindenki azzal segít, amivel tud; „semmitől kezdeni”, nem adták fel	tájékozódás, együttműködés, szervezkedés, összefogás, megtervezés, időben felismerni a helyzetet, kitartás, felelősség
<i>Háborúk:</i> tatárjárás, madéfalvi veszedelem, 1948-as forradalom, II. világháború, bombázások, menekülés, fogság	küzdelem, túlélés, túllenni rajta; a földeket megdolgozták; a nők átvették a férfiak szerepét; esténként összeültek, segítettek egymásnak és közben beszélgettek; szokásaikat megtartották; nevettek a szerencsétlenségükön; sírásnak és siránkozásnak nem volt helye, idő sem volt rá; megosztották, ami volt; kevesen is harcoltak, mert lehet győzni; fedezetbe, biztonságba vultak; átvették egymás helyét; a feladatokat mindig teljesítették; csak a körülmények, de nem a sors ellen lázadtak; elfogadás, de nem beletnyugvás; „tették, amit éppen kellett”	feladatra koncentráció, érzelmi távolságtartás, társadalmi és családi szerepek betöltése, kompenzációk, helyzetek felismerése és jó időzítés, önfeláldozás, figyelem a másokra, új eszközök, megoldások használata, rugalmasság

<i>Kommunista elnyomás, kollektivizálás</i>	egymásnak segítettek kölcsönrel, élelemmel; titkokat megőrizték; hittek Istenben	összefogás, remény, leleményesség, kreatív megoldások
<i>Járványok, betegségek: pestis járvány, sorozatos betegségek</i>	hittek Istenben, segítettek a betegeknek, fertőtlenítettek	belátás, együttműködés, újszerű megoldások
<i>Emberi gyarlóság: válások, Both vára története, „elátkozott helyek”, megromlott emberi viszonyok, rablótámadások</i>	változtattak az életmódon, szokásokon, nem viselték el az igazságtalanságot, fontosnak tartották a személyes méltóságot, becsületet, inkább a küzdelmet és a szenvedést választották, mintsem a megalkuvást, felláztak, közösen jártak el a „rossz” emberek ellen	erkölcsösség, elköteleződés, felelősségvállalás, kockázatvállalás, váltásra való készség

A kirajzolódó reziliencia elemek alapján arra következtethetünk, hogy a frissen végzett és képzésben levő segítő szakemberek reprezentációi szerint a vizsgált helyi közösségek (Gyergyószentmiklós és környéke) rendelkeznek azokkal a jellemzőkkel, amelyek a reziliens működés sajátjai. A közösség tagjai – szükség esetén – aktívan és szervezeten vállaltak szerepet, tevékenykedtek a közös célok érdekében is. A történetek háttéréből kibonthatók azok az ismérvek, amelyeket a szakirodalom (például, Nemes Éva 2010) a közösségi reziliencia legfontosabb elemeinek tart: szilárd közösségi identitás, megbékélés a múlttal, reális optimizmus, krízis esetén megoldásközpontú gondolkodás, a megfelelő eszközök megléte és használata, az erőforrások mozgósítása, a közösségi aktivitás összehangolása, az egyéni képességek hasznosítása, egymásba vetett bizalom, együttműködés, fegyelem és felelősség, egészséges kapcsolatok, egymás segítése és nem utolsó sorban az istenhit és a remény. A vizsgált tájegységben megtörténhetett a trauma metamorfózisa: az emberek aktívan befolyásolták sorsukat.

Vizsgálati anyagaink azt bizonyítják, hogy a reziliens működés mintái generációról generációra szálltak és ma is megvannak a fiatalok tudatában. A túlélés módjára vonatkozó tanítások, biztatások általában egy-egy rövid üzenetben fogalmazódtak meg. Ezekre az üzenetekre, amelyeket a szülők, nagyszülők, különösen nehéz helyzetekben gyakran mondogattak a megkérdezettek visszaemlékeztek. Tanácsok formájában maradtak fenn és raktározódtak el, hogy szükség esetén felidézhetőek legyenek. A megkérdezettek 137 családi „jó tanácsot” tudtak felsorolni. Ezeket a 2. táblázatban foglaltuk össze. Egyik oszlopban a kategóriákat állítottuk fel az üzenet konnotációja alapján, példákkal illusztrálva, a másik oszlopban hozzárendeltük a meta-tartalmat.

2. tábla. Közösségi, családi tanításokban fellelhető reziliencia jegyek

Üzenet kategóriák gyakorisága és példák	Meta-tartalom
<p>Összefogásra biztató (26,27%) <i>össze kell tartani és segíteni kell egymást; összetartónak, segítőkésznek, kitartónak kell lenni, bármi is történik; az összetartásban van az erő; sok lúd disznót győz; összetartással, kemény munkával változtass a sorsodon; próbálj meg minden töled telhetőt megtenni, hogy segíts magadon és másokon is egyaránt; a rokonok számíthatnak egymásra; a fiatal generáció küzdjön az idősebbek, törekenyebbek helyett; a szegényeken segíteni kell; mindig a következő generációkért kell élni</i></p>	<p>összefogás, összetartás, támogatás, elfogadás, megértés</p>
<p>Tettre, munkára biztató (11,67%) <i>mindig legyen célod; ha igazán kell valami, harcolj érte és megszerzed; munkával lehet túlélni; menjél előre és el tudod érni a céljaidat; akarj, még akkor is, ha éppen nehézségek vannak; éld túl;</i></p>	<p>keményen dolgozni, munka, akarat, kitartás, változtatni, cél, küzdelem, harc</p>
<p>Hitet erősítő, reményt sugalló (11,67%) <i>dolgozz és imádkozz; elmúlik minden rossz; a család mindig ott lesz; hittek Istenben; imádsággal, szenvedéssel, kötelességtudattal lehet túlélni; mindig bizakodni kell és reménykedni, hogy minden jóra fordul; nem szabad elveszteni a hitet, bízni kell a Jóistenben;</i></p>	<p>túlélés, remény, biztatás, imádkozás</p>
<p>Értéket, elvet, közvetítő (hozzáállást megfogalmazó) (36,48%) <i>időnként a családnak össze kell gyűlnie; a nehézségeket meg lehet oldani; mindent át lehet vészelné: háborút, kommunizmust; a holnap még hátra van, eljöhet még az az idő amikor megennénk még a száraz kenyeret is; mindent, amid van be kell osztani, meg kell becsülni; gazdaságosan kell költekezni; egy kéznyújtás, egy barátságos szó, jólelkőség fontos része a családnak; egymáson segítsünk, ha baj van együtt kell maradni; közös erővel mindent könnyebb megoldani, mint egyedül; túl lehet élni minden válságot, ha segítik egymást a családtagok; ne szólj szájam, nem fáj fejem; mindig haza kell várni a távollévőt; légy önfenntartó;</i></p>	<p>önállóság, kitartás, tájékozódás, nyitottság, őszinteség, elfogadás, egyszerűség, kompromisszum, szeretet, a generációk egymásra támaszkodása, együttérzés, áldozatot hozni, jólelkőség, beosztás, öröm, élmény, bizakodás, kötelességtudat, takarékoság, spórlás, egymásra figyelés, határozottság, de nem konokság, bátorság, megbecsülés, fennmaradás, megmaradás</p>
<p>Szervezésre vonatkozó (5,83%) <i>előbb gondolkodj, majd cselekedj; őseim felkészültek a háborúkra, élelmiszert, fogyóanyagokat tettek félre, pincét ástak a ház alá; mindig jó helyen kell lenni és akkor nagy gond nem lehet; teljesítették, amit kellett és nem ellenszégültek; a szomszédokkal össze kell jární, együtt kell dolgozni és együtt kell énekelni; nem elfogultan és konokul erősködni, hanem meghallgatni a többieket és közéletet találni; megértéssel, beszéddel lehet előbbre jutni; mindenre fel kell készülni;</i></p>	<p>közös döntés, megbeszélés, kompromisszum keresés, konfliktusmegoldás, előrelátás</p>

Tanulásra, tájékozódásra biztató (4,37%) <i>tanulj meg mindent, mert sosem tudhatod, hogy minek a végzésére szorulsz; minél sokoldalúbb a tudásod, annál hamarabb tudsz változtatni a sorsodon; ismerd meg jobban a természetet, hogy mit kell tudnod, hogy életben maradj; keresd meg a helyed;</i>	menedéket kell keresni, jó bújóhelyet, önismeret, a természet megismerése, tanulás, ismeretszerzés
Segítségkérés és -keresés (3,64%) <i>amikor baj volt, a földesúrhoz kellett fordulni, ő megvédett; fordulj az idősebbhez; hagyjál mást is a munkához férni; nem vagy egyedül a világon</i>	kölcsonosság, segítség

Ezek a tanítások arra adnak mintát, hogy hogyan lehet túlélő a személy és ezáltal az adott közösség is. Az üzeneteket közös tartalmi jegyeik alapján soroltuk kategóriákba. Előfordult, hogy egy-egy üzenetet több kategóriába is besorolhattunk volna, de a hangsúlyosabb tartalom alapján döntöttünk. A legtöbb üzenet összefogásra biztató (26,27%), ezt követi az orientációt szolgáló (értéket, elvet közvetítő: 36,48%) tanácsok kategóriája, majd a hitet erősítő, reményt sugalló (11,67%), valamint a tette, munkára biztató (11,67%) azonos elemszámmal. A szervezésre (5,83%), a tanulásra, tájékozódásra biztató (4,37%), valamint a segítségkérés és -keresés (3,64%) kategóriákba sorolt üzenetek gyakorisága nem éri el a 10%-ot. A kategóriák felállításánál figyelembe vettük a közösségi reprezentációk indoklásait, melyek alapján már volt egy elképzelésünk az adott közösségek lelkületéről. A közösségek képi megjelenítése adott ötletet arra, hogy például a segítségkérésre és -keresésre külön figyeljünk, mert azt láttuk, hogy ez a viszonyulásmód nem jellemzi az elemzett közösségeket. Mind a szimbólumok indoklása, mind a családi üzenetek nagyon kis százaléka biztat segítségkérésre, inkább az önállóságot promoválja. Az összetartás és az együttműködés gyakori tanács, de valószínűleg kölcsönös kezdeményezésre épül, és nem a „gyengébb” pozíciójából történő segítségkérés.

Ha megnézzük, hogy a családokban elhangzott üzenetekben milyen reziliencia elemek fedezhetők fel, ugyanazt látjuk, amit a közösség reprezentációja alapján már leírtunk. A vizsgált helyi közösségek naprakész tanácsokkal rendelkeztek arra vonatkozóan, hogy ha megnő a teherterétél vagy váratlan veszteség következik be, mit és hogyan kell tenni. Arra is kapunk utalást, hogy előrelátónak kell lenni és felkészülni az esetleges nehézségekre, nem a mának kell élni.

Összességükben nézve, a közösségi, családi üzenetek alapján is megállapíthatjuk, hogy a vizsgált közösségek rendelkeznek a reziliens működés feltételeivel. Az is körvonalazódott, hogy milyen típusú megküzdés jellemzi őket: vannak határozott értékek, felkészülnek a váratlan helyzetekre is, erős a jövőorientáció, de veszélyeztető tényező lehet a túlzott önállóság, a csak saját erőből való kiigazodás igénye. Nem jelenik meg az a törekvés sem, hogy a személy vagy közösség védelmet kapjon, szimpátiát ébresszen és így támogatást nyerjen.

ÖSSZEGZÉS

A beilleszkedés értelmezésében paradigmaváltást jelentett a reziliencia fogalmának bevezetése. Ez egy pozitív szemléletet hangsúlyoz, annak a továbbvitelét ami jól működik és hasznos.

A reziliencia inkább folyamatként mint tulajdonságként értelmezhető. Főleg akkor mutatkozik meg, amikor szükséges az újrendeződés. Két stabilitás közötti állapot, az összeomlástól,

a megsemmisüléstől véd. Tanulmányunkban Polk (1997) szerint értelmeztük a rezilienciát: diszpozíciók, kapcsolódási módok, szemlélet-filozófia, helyzetfelismerés és -kezelés. Abban is megmutatkozik, hogy milyen gyorsan szedi össze magát az egyén vagy a közösség, hogy új fejlődési szintre kerülhessen. Minden ember és közösség sajátja, de nem egyformán működtetik. Épp ezért tartottuk fontosnak, hogy kutatásunkkal felhívjuk rá a figyelmet. Szociális kompetenciákat, kézbentartást, optimizmust, nyitottságot és kompenzációs műveleteket feltételez. Közösségek esetében szükséges az együttműködés, a vezető követése és a bizalom (Ionescu 2010). Tanulható működésmód – ami indokolja vizsgálatunk létjogosultságát is, csak a megküzdő magatartás gyakorlása és megfelelő életszemlélet kell hozzá.

Vizsgálatunk azt bizonyítja – segítők szakemberek és segítők szakmát tanuló egyetemisták tapasztalatára alapozva –, hogy a helyi közösségekben a tanítás-számba menő üzenetek nem halnak el, a mai fiatalok is részesültek belőlük. Feladtunk az, hogy felszínre hozzuk ezeket a mintákat és tudatosá tegyük a bennük rejlő motivációs erőt. A közösségi és a családi üzenetekben évszázados tapasztalat rejlik, kríziskezelésre vonatkozó sűrített minták. A helyzetek kezelésére vonatkozó útmutatások csökkentik a tanácsalansággal járó szorongást, reményt és kapaszkodókat sugallnak, célt és eszközt adnak a cselekvéshez.

A közösség-alapú megelőzés és a reziliencia összekapcsolhatóságát abban látjuk, hogy a rezilienciával jellemezhető közösségekben olyan készségek erősödnek meg az egyéneknél, amelyek az egészséges életvitel alapját képezik, s így biztosítható a devianciák számának csökkentése, beleértve a drogfogyasztást is. Az egészségvédelmet természetes módon, a hétköznapi részeként szeretnénk meghonosítani a közösségek életében, ahová be kell vonni a serdülőket, hogy hasznosítani lehessen az egészségvédő hagyományokat.

Az adatok tükrében szükség van a szorongás, a kiszolgáltatottságérzés, a túlzottan védekező beállítódás enyhítésére, mert a serdülők amúgy is labilis énértékelését negatívan befolyásolhatják ezek a közösségből jövő hatások. Építhetünk az összefogásra, az összetartozás érzésére, a perspektív-érzésre, de tudatosítani kell a segítségkérés fontosságát.

A közösség életében való részvétel, a tevékenységek, az élmények, a hasznosság-érzet ellensúlyozni tudja a serdülők számára azt az űrt, amit időnként önromboló módon próbálnak kitölteni. Nagyobb figyelmet kell fordítani a közösség érték közvetítő, valamint kontroll-szerepére.

A vizsgált helyi közösségek rezilienciájának erősítése a közösség-alapú megelőzés központi eleme lehet, s erre a munkára a vizsgált segítőknek képesnek találtuk.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Békés, Vera (2002). A rezilienciajelenség avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: Forrai Gábor – Margitay Tihamér (szerk.): *Tudomány és történet – Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére*. Typotex, Budapest, 215–228.
2. Cyrulnick, Boris (1993). *Les nourritures affectives*. In: Claudia Samson (ed.): *Résilience. Notes de lecture*. Odile Jacob, Paris. http://www.hommes-et-faits.com/Livres/Cs_Resilience.htm (letöltve 2014. július 11-én).

3. Conrad, Dac – Hedin, Diane (1991). "School-based Community Service: What We Know from Research and Theory". *Phi Delta Kappan*, June, 743–749.
4. Garmezy, Norman – Masten, S. Ann – Tellegen, Auke A. (1984). The study of stress and competence in children: A Building block for developmental psychopathology. *Child Development* 1., nr. 55., 97–111.
5. Gordon, A. Kimberly (1995). The self-concept and motivational patterns of resilient African American high school Students. *Journal of Black Psychology*, 21, 239–255.
6. Gordon, A. Kimberly – Longo, Rouse Mary – Trickett, Mary (2012). *Fostering Resilience in Children*. Bulletin 875–99., <http://ohioline.osu.edu/b875> (letöltve 2014. július 11-én).
7. Ionescu, Serban (2010). *Psychopathologie de l'adulte. Fondements et perspectives*. „Psychologie SUP”, Paris, Berlin.
8. Kruse, Andreas – Schmitt, Eric (2008). *Generativity as a Route to Active Ageing*. *Current Gerontology and Geriatrics Research*. <http://www.hindawi.com/journals/cggr/> (letöltve 2014. július 14-én).
9. Masten, S. Ann (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In: Wang, M. C. – Gordon, G. W. (ed.): *Educational resilience in inner-city America*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates Inc., New Jersey, 3–25.
10. Nemes, Éva (2010). A rezilienciajelenség és a szupervízió. *Szupervízió és coaching*, 8. évfolyam, 1. szám.
11. Polk, V. Laura (1997). Toward a middle-range theory of resilience. *Advances in Nursing Science*, vol 19. Nr. 3:1–13.
12. Royer, Jaqueline (1961). *Le test des metamorphoses: technique projective verbale pour l'etude de la personnalité chez les adolescents*. E. Vitte, Lyon.
13. Rutter, Michael (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598–611.
14. Vanistendael, Stephan – Lecomte, Jacques-Bayard (2000). *Le bonheur est toujours possible. Construire la résilience*. Bayard, Paris.
15. Warren, L. Roland (1956). online date 2009. *Towards a Reformulation of Community Theory*. In: *Human Organization*, Society for Applied Anthropology, vol. XV. 2: 8–11. <http://sfaa.metapress.com/content/4257q4v26r687124/> (letöltve 2014. 07. 14-én).
16. Wiks, J. Robert (2007). *The Resilient Clinician*. Oxford University Press Inc.